

Европейски съд по правата на човека

Бранд срещу Холандия (Brand v. the Netherlands)

Жалба № 49902/99

Решение от 11 май 2004 г. на II отделение на Съда.

(резюме)*

Чл. 5, т. 1, б. “а”: законно лишаване от свобода по силата на постановена от компетентен съд присъда; **чл. 5, т. 1, б. “е”**: законно лишаване от свобода на душевно болни лица

Чл. 5, т. 1 от Конвенцията изброява изчерпателно позволените основания за лишаване от свобода. Приложимостта на едно основание не изключва приложимостта и на друго – в зависимост от обстоятелствата задържането може да бъде оправдано по повече от една подточки на този текст.

Законосъобразността на задържането според вътрешното право не е решаваща сама по себе си. Трябва да се установи също така дали то е в съответствие с целта на чл. 5, т. 1 от Конвенцията – да се предотврати произволно лишаване от свобода. Изисква се и разумен баланс между конкуриращите интереси.

Фактите по делото

На 23 юни 1994 г. жалбоподателят бил осъден на 15 месеца лишаване от свобода за участие в грабеж с причинена телесна повреда. Наред с това, като констатирал, че той страда от психично разстройство и е опасен, съдът издал разпореждане за настаняването му в специална клиника (по-нататък – заповед “TBS” – *terbeschikkingstelling met bevel tot verpleging van overheidswege*). Към момента на събитията в Холандия съществували седем клиники за настаняване на лица с издадени заповеди “TBS” – определени от властите строго охранявани държавни или частни институции за лечение с цел намаляване на опасността, която тези лица представляват за обществото, а и за себе си, и предотвратяване на рецидиви. Изборът на подходящата във всеки случай клиника с оглед на диагнозата, степента на сигурност и пр. се осъществявал обикновено след седемседмично психиатрично наблюдение.

На 10 октомври 1994 г., след като жалбоподателят изтърпял наказанието си (с приспадане на задържането под стража), заповедта “TBS” произвела действие. Той обаче не бил преместен в специална клиника, тъй като нямало свободни места. В очакване на настаняването останал задържан в общото място за задържане под стража. За да ускори приемането си в клиника, жалбоподателят

---

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

инициирал бързо производство срещу холандската държава. На 28 декември 1995 г., след като бил настанен, оттеглил искането си.

На 8 февруари 1996 г. предявил пред окръжния съд в Хага иск за вреди срещу държавата в размер на 29 200 холандски гулдена – по 50 холандски гулдена за всеки ден от задържането му в очакване на настаняването през първите десет месеца, следващи 10 октомври 1994 г., и по 100 холандски гулдена за всеки следващ ден до 28 декември 1995 г. В решението си от 24 юли 1996 г. съдът приел, че забавяне с шест месеца на настаняването в специалната клиника е приемливо и държавата е действала неправомерно само през периода, надхвърлящ този срок. Присъдил му обезщетение в размер на 50 холандски гулдена за всеки ден, прекаран в очакване на настаняването, за седмия до десетия месец след 10 октомври 1994 г. и по 100 холандски гулдена за всеки следващ ден до 28 декември 1995 г. В останалата част отхвърлил иска.

И държавата, и г-н Бранд обжалвали решението пред Апелативния съд на Хага. Жалбоподателят оттеглил иска си по отношение на търсеното обезщетение за първите три месеца. С решението си от 20 март 1997 г. Апелативният съд оставил жалбата на държавата без уважение. Отменил решението на окръжния съд в частта му, обжалвана от г-н Бранд, и му присъдила още 4800и гулдена.

Държавата подала касационна жалба пред Върховния съд, който на 5 юни 1998 г. отменил решението на апелативния съд и върнал делото за ново разглеждане. Приел, че процедурата по подбор на клиника и приемане нормално трябва да бъде приключена в тримесечен срок, но надхвърлянето му не прави задържането непременно незаконно с оглед на приложимите нормативни разпоредби. То ставало незаконно само ако не е оправдано с оглед на конкретните обстоятелства, а известно несъответствие между съществуващия и необходимия капацитет на специалните клиници било приемливо от гледна точка на ефикасното разходване на съответните фондове.

На 10 януари 1999 г. срокът на заповедта “TBS” изтекъл и прокуратурата не поискала удължаването му.

С решение от 25 февруари 1999 г. Апелативният съд на Амстердам отменил решението на Хагския окръжен съд от 24 юли 1996 г. по отношение размера на присъденото на жалбоподателя обезщетение от 20 100 холандски гулдена. Присъдил му сумата 11 250 холандски гулдена и отхвърлил иска му в останалата част. Приел, че забавянето на настаняването му в клиника е незаконно само за периода, надхвърлящ шест месеца. Жалбоподателят не доказал в неговия случай да съществуват особени обстоятелства, които да правят задържането в очакване на настаняване незаконно само по себе си след изтичането на първите три месеца. Не се установило също така забавянето да е имало значително отражение върху възможностите за лечение. Обезщетението следвало да се определи по справедливост с оглед на всички конкретни обстоятелства и съдът приел, че 1 000 гулдена за всеки месец след изтичането на първите шест месеца са достатъчно обезщетение за преживените от жалбоподателя несигурност и неосъществени очаквания. Тъй като обаче тези чувства се засилвали с течение на времето, присъдил и увеличение на основната сума с 250 гулдена месечно за всеки следващ тримесечен период, или общо сумата 11 250 гулдена.

В докладите от 1993 и 1998 г. на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото третиране, изготвени след посещенията му в Холандия, бил отбелязан проблемът с недостига на места в специалните клиници за настаняване на лица, по отношение на които са издадени заповеди “TBS”, и

произтичащите от това значителни периоди на задържане в очакване на настаняване, през които на лицата не се предоставя нужното лечение.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Дали жалбоподателят има качеството на жертва

39. Преди да се заеме със съществуването на оплакването, Съдът трябва да установи дали и до каква степен жалбоподателят продължава да бъде жертва на твърдяното нарушение по смисъла на [чл. 34](#) от Конвенцията.

40. Правителството се позовава на решенията на Върховния съд от 5 юни 1998 г. и на Амстердамския апелативен съд от 25 февруари 1999 г. и поддържа, че националните власти са приели за незаконосъобразно задържането на жалбоподателя след изтичането на първите шест месеца в очакване да бъде настанен в клиника. Присъдили му обезщетение за периода от 10 април 1995 г. до 28 декември 1995 г. Поради това жалбоподателят не можел вече да се счита за жертва, най-малкото що се отнася до този период.

41. Жалбоподателят оспорва това становище. Качеството на жертва на нарушение на Конвенцията не се загубвало само поради заплащането на обезщетение. При това не му било заплатено обезщетение задето не е лекуван по време на задържането преди настаняването в клиника

42. Съдът подчертава отново, че за да се загуби качеството на жертва, националните власти трябва да са признали – изрично или по същество – нарушението на Конвенцията и да са го поправили (виж *Бурдов с/у Русия*¹, ж. № 59498/00, § 31, ECHR 2002-III).

43-44. Съдът приема, че за периода след първите шест месеца на задържането му в очакване да бъде настанен в клиника жалбоподателят не може да твърди, че е жертва по смисъла на чл. 34 от Конвенцията. Националните съдилища по същество са установили незачитането на правото му на свобода и сигурност, тъй както е гарантирано от чл. 5 от Конвенцията, приемайки, че задържането му е станало незаконно, след като е надхвърлило шест месеца. Присъдено му е и обезщетение, което в конкретните обстоятелства може да се счита за подходящо и достатъчно.

45. Националните съдилища обаче не са намерили за незаконосъобразно задържането на жалбоподателя в очакване да бъде настанен в клиника що се отнася до първите шест месеца. Поради това той може да твърди, че е жертва на нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията за този период.

II. Твърдяното нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията

46. Жалбоподателят се оплаква, че задържането му от датата на влизане в сила на заповедта “ТБС” до настаняването му в клиника е в нарушение на правата му по чл. 5 от Конвенцията.

A. Допустимост

---

¹ Burdov v. Russia

47. Съдът отбелязва, че това оплакване не е явно необосновано по смисъла на [чл. 35, т. 3](#) от Конвенцията, нито е недопустимо на друго основание. Поради това го обявява за допустимо.²

Б. По същество

48-49. Правителството поддържа, че настоящият случай трябва да се разграничи от този по делото *Аертс срещу Белгия*³ (решение от 30.07.1998 г., Reports of Judgments and Decisions 1998-V), в който жалбоподателят е бил намерен за наказателно неотговорен поради душевното му разстройство и задържането му се е основавало единствено на чл. 5, т. 1, б. “е” от Конвенцията. Задържането на г-н Бранд от своя страна било резултат от присъда и следователно попадало в хипотезата на чл. 5, т. 1, б. “а”. И двете разпоредби – на б. “а” и на б. “е” съставлявали основания за задържането му.

50-52. Правителството подчертава, че заповедта “TBS” има две отделни цели. От една страна, с лишаването на лицето от свободата му тя целяла да защити обществото от опасността, която то съставлява, т.е. веднъж издадена, законността на продължаването ѝ не зависела само от предоставянето на лечение и било напълно законосъобразно едно лице да бъде лишено от свободата си с такава заповед изцяло по съображения за сигурност. От друга страна, строгостта ѝ се оправдавала именно с това, че тя не се ограничава със задържане, а включва и предоставянето на грижи и лечение. Властите взели мерки за справяне с непредвидимото значително нарастване броя на издадените такива заповеди, съчетано с непропорционално малкия брой освобождаващи се места в специалните клиники, като увеличило броя им. Както намерил и Върховният съд, известно несъответствие между наличния и необходимия капацитет на тези клиники било приемливо, с оглед на управлението и балансирането на държавните разходи. Предвид двояката цел на заповедта “TBS” и обстоятелството, че възможността за задържане в очакване на настаняване била предвидена в Закона за местата за лишаване от свобода, известен период на задържане без лечение не бил сам по себе си незаконосъобразен. В същото време, тъй като другата цел на заповедта била лечение, то следвало да започне колкото е възможно по-скоро.

53. Според правителството, понеже целта на заповедта “TBS” в случая била не само осигуряване на грижи, а и защита на обществото, съществувало достатъчно съответствие между основаниято за задържане на жалбоподателя и мястото и условията на задържането му в периода от влизане на заповедта в сила до приемането му в специална клиника. Като се позовава на решението по делото *Бизото срещу Гърция*⁴ (от 15.11.1996 г., Reports 1996-V, стр. 1738-1739, §§ 31-35), правителството заключава, че задържането на жалбоподателя не противоречи на чл. 5, т. 1 от Конвенцията.

54. Жалбоподателят твърди, че задържането му до 10 октомври 1994 г. е било законно задържане след осъждане от компетентен съд и следователно е било в съответствие с чл. 5, т. 1, б. “а” от Конвенцията. След тази дата обаче, когато влязла в сила заповедта “TBS” – с ненаказателен характер и издадена поради заключението, че той страда от душевно разстройство, изискващо лечение,

---

² Решението е единодушно.

³ Aerts v. Belgium

⁴ Bizzotto v. Greece

понеже съставлява опасност за обществото – задържането му вече не попадало в приложното поле на чл. 5, т. 1, б. “а”, а в това на чл. 5, т. 1, б. “е”.

55-56. Като се позовава на изводите на Съда по делото *Аертс срещу Белгия* – че трябва да съществува връзка между основанията за позволено лишаване от свобода и мястото и условията на задържане и че по принцип “задържането” на лице като психично болен пациент е “законно” от гледна точка на б. “е” на т. 1 ако се осъществява в болница, клиника или друга подходяща институция (стр. 1961-1962, § 46), жалбоподателят твърди, че от 10 октомври 1994 г. нататък задържането му е станало незаконно. Окръжният съд имал предвид, че след изтърпяването на наказанието си той трябва да бъде лекуван в специална клиника, а не да бъде държан без лечение в място за задържане. Правата му по чл. 5, т. 1, б. “е” не били зачетени.

57. Накрая жалбоподателят изтъква, че задържането в място за лишаване от свобода на лица, за които е констатирано, че са душевно болни, е неприемливо, независимо от продължителността му.

“58. Съдът отново подчертава, че чл. 5, т. 1 от Конвенцията съдържа изброяване на позволени основания за лишаване от свобода, което е изчерпателно. Въпреки това, приложимостта на едно основание не изключва непременно приложимостта и на друго – в зависимост от обстоятелствата задържането може да бъде оправдано по повече от една подточки (*Ериксен с/у Норвегия*⁵, решение от 27.05.1997 г., Reports 1997-III, р. 861, § 76).”

59. Съдът отбелязва, че в настоящия случай лишаването на жалбоподателя от свободата му се е основавало на присъдата на окръжния съд, с която му е било наложено наказание лишаване от свобода, като едновременно с това е била издадена заповед “TBS” за срок от две години. Макар към датата на влизането ѝ в сила жалбоподателят да е бил изтърпял наказанието лишаване от свобода, последващото му задържане все още се е основавало на въпросния съдебен акт. Следователно задържането му в периода между 10 октомври 1994 г. и 10 октомври 1996 г. попада в приложното поле както на подточка “а”, така и на подточка “е” на чл. 5, т. 1 от Конвенцията.

“60. Поради това трябва да се прецени дали задържането му в очакване на настаняване от 10 октомври 1994 г. до 10 април 1995 г. е било “в съответствие с процедури, предвидени от закона” и “законно” по смисъла на чл. 5, т. 1 от Конвенцията. Тук Конвенцията по същество препраща към националното право и установява задължение за съобразяване с неговите материални и процесуални правила. Като припомня, че преди всичко националните власти и по-специално съдилищата са тези, които тълкуват и прилагат националния закон (решението от 29.02.1988 г. по делото *Буамар с/у Белгия*⁶, А.129, стр. 21, § 49), Съдът приема, в светлината на решението на Върховния съд от 5 юни 1998 г. и решението на Амстердамския апелативен съд от 25 февруари 1999 г., че задържането на жалбоподателя в очакване на настаняване през разглеждания период е било законно по вътрешното право.

61. От гледна точка на чл. 5 от Конвенцията обаче, законосъобразността според вътрешното право на задържането на жалбоподателя в очакване на настаняване не е решаваща сама по себе си. Трябва да се установи също така дали задържането му в разглеждания период е било в съответствие с целта на чл. 5, т. 1

---

⁵ Eriksen v. Norway

⁶ Bouamar v. Belgium

от Конвенцията, която е да се предотврати лишаване от свобода по произволен начин (*Витолд Литва с/у Полша*⁷, ж. № 26629/95, §§ 72-73, ECHR 2000–III).

62. Наистина, в миналото Съдът е приел, че трябва да съществува определена връзка между изтъкнатото основание за позволено лишаване от свобода и мястото и условията на задържане, както и че по принцип “задържането” на дадено лице като психично болен пациент е “законно” по смисъла на подточка “е” на т. 1 само ако се извършва в болница, клиника или друга подходяща институция (*виж Хътчисън Райд с/у Обединеното кралство*⁸, ж. № 50272/99, § 48, ECHR 2003-IV, с препратки), но при обстоятелствата на настоящия случай Съдът не може да се съгласи с довода на жалбоподателя, че пропускът да бъде приет в специална клиника на 10 октомври 1994 г. е направил задържането му след тази дата автоматично незаконно по смисъла на чл. 5, т. 1 от Конвенцията.

63. В това отношение Съдът намира, на първо място, че предвид разликата между осъждането на лишаване от свобода, което има наказателен характер, и заповедта “TBS”, която е от ненаказателно естество, не може да се счита за само по себе си противоречащо на чл. 5, т. 1 от Конвенцията процедурата за подбор на най-подходящата клиника да започне едва след като заповедта “TBS” произведе действие.

64. Съдът смята освен това, че след приключването на процедурата по подбор би било нереалистично и твърде строго да се очаква властите да осигурят незабавна разполагаемост на свободно място в избраната клиника. Той е съгласен с националните съдилища, че по съображения, свързани с ефикасното управление на държавните фондове, известно несъответствие между разполагаемия и необходимия капацитет на специалните клиники е неизбежно и следва да се счита за приемливо.

65. Вследствие на това, трябва да се постигне разумен баланс между конкуриращите интереси. По този въпрос, като подчертава отново значението на чл. 5 в системата на Конвенцията, Съдът е на мнение, че при определянето на този баланс особена тежест следва да се придаде на правото на жалбоподателя на свобода. Едно значително закъснение в приемането в специална клиника и съответно в започването на лечението на заинтересуваното лице очевидно ще засегне изгледите за успех на лечението в рамките на законовия двегодишен срок на първоначална валидност на заповедта “TBS”. Освен това, вероятността да се наложи продължаване на действието ѝ съответно ще се увеличи.

66. Съдът не може да приеме, че при обстоятелствата на настоящия случай е постигнат разумен баланс. Като взема предвид, че проблемът със структурната липса на капацитет на специалните клиники е бил установен от холандските власти още през 1986 г., и като не вижда случаят да сочи властите да са били изправени по времето на събитията пред изключителна и непредвидена ситуация, Съдът е на мнение, че дори и шестмесечно забавяне на приемането на дадено лице в специална клиника не може да се смята за допустимо. Да се приеме нещо друго би довело до сериозно подценяване на основното право на свобода в ущърб на засегнатото лице и по този начин до накърняване самата същност на правото, защитено от чл. 5 от Конвенцията.

67. В съответствие с това, налице е нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията.”⁹

⁷ Witold Litwa v. Poland

⁸ Hutchison Reid v. the United Kingdom

⁹ Решението е взето с мнозинство от 5 гласа срещу 2.

Съдът приема, че жалбоподателят е изпитал чувства на неосъществени очаквания, несигурност и тревога, за които не е бил обезщетен напълно и за които само констатацията на нарушението не съставлява достатъчна компенсация. Присъжда му обезщетение в размер на 1500 евро.